

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

[PROF. DR. ÂDEM CEYHAN'A 60. YAŞ ARMAĞANI]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1493523

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024

ss. 747-768

Makalenin Geliş

Tarihi

31/05/2024

Makalenin

Kabul Tarihi

14/06/2024

Yayın Tarihi

30/06/2024

BOSNALI SÂBİT'İN “DERENÂME”SİNDE MİZAH

Erdoğan ULUDAĞ¹

ÖZET

XVII. Yüzyıl klâsik Türk edebiyatında İran etkisinden kurtulmak isteyen divan şairleri değişik ve o zamana kadar işlenmemiş yeni ve yerli konular arayışı içine girerler. Bu bir nevi klasik konulardan millî değerlere dönüş olarak nitelenebilir. İşte bu amaçla XVII. yüzyıl şairlerinin birçoğunda yerlilik ve yenilik söz konusudur. Bosnalı Sâbit, yerlilik ve yeniliği halka yaklaştırmada bulur. Şiirlerini atasözleri ve deyimler üzerine kurar. Ancak bununla da yetinmeyerek, halkın günlük yaşantısından küçük olayları mesnevilerine konu yapar. Sâbit, herkesçe bilinen ifade ve tabirleri öyle açık ve mizahî bir üslûpla sunar ki şiirlerini okurken tebessüm ettirir. Sâbit bu üslûpla beraber konuşma dilini şiir dili potasında eriterek yeni bir dil ortaya çıkarmıştır. Türk şiirine mizahî konuları taşıyan Sâbit'in *Derenâme*'si klasik hikâyelerden farklı küçük bir mesnevidir. Eser; dil ve ifade açısından yerlilik ve yenilik, enteresan tip ve sahneleriyle dikkat çekicidir. Mahallî hayatın gündelik olayları etrafında teşekkül eden mizah ve şehvî duygular eserin odağını oluşturur. Bu çalışmada konusu yerel hayattan alınma

¹ Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi ABD., euludag25@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4541-3787

Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi [ESTAD]

[Prof. Dr. Âdem CEYHAN Armağanı]

Cilt: 7 Sayı: 2 Haziran 2024 ss. 747-768

bir rivayete dayanan mizahî bir hikâye olan *Derenâme* incelenmiş ve Sâbit'in mizah anlayışını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mizâh, Mesnevi, Bosnalı Sâbit, *Derenâme*.

HUMOR IN BOSNALI SABIT'S "DERENÂME"

ABSTRACT

In the classical Turkish literature of the XVIIth century, divan poets who wanted to get rid of the Iranian influence sought new and local subjects that had not been dealt with until then. This can be characterized as a kind of return to national values from classical subjects. For this purpose, many of the poets of the seventeenth century are concerned with localization and innovation. Sâbit of Bosnia finds locality and innovation in approaching the people. He bases his poems on proverbs and idioms. However, not content with this, he makes small events from the daily life of the people the subject of his masnavi. Sâbit presents well-known expressions and phrases in such a clear and humorous style that it makes one smile while reading his poems. With this style, Sâbit created a new language by melting the spoken language into the poetic language. Sâbit's *Derenâme*, which carries humorous subjects to Turkish poetry, is a small masnavi different from classical stories. The work is remarkable for its locality and innovation in terms of language and expression, and its interesting characters and scenes. Humor and sensual emotions formed around the daily events of local life constitute the focus of the work. In this study, *Derenâme*, a humorous story based on a narration taken from local life, is examined and it is aimed to reveal Sâbit's understanding of humor.

Keywords: Humor, Masnavi, Bosnalı Sâbit, *Dere-nâme*.

GİRİŞ

Divân şiirinde mizah konusuna genelde önyargıyla bakılıp ayıp sayılmış ve şiir ruhuna aykırı olarak düşünölmüştür. Bu anlayış neticesi Bosnalı Sâbit'e gelinceye kadar mizah, hemen hemen hiçbir şairimiz tarafından ciddi olarak ele alınıp işlenmemiştir. Bazı şehrengizlerde latifeyle karışık mizahî unsurlara tesadüf edilse de bunları ancak bir dereceye kadar mizah olarak kabul etmek mümkün olabilir. "Mizahı sanatın bir unsuru olarak ele alan ve şiirlerinde ilk kez başarıyla işleyen Bosnalı Sâbit olmuştur" kanatini taşıyan Karacan (1990: 15), "Sâbit'in Divanındaki bazı beyitlerinde, ama özellikle mesnevilerinde istihza ve şaka temel unsurlar olarak ortaya çıkar" dedikten sonra bazı kaynakların bu konuda; "Sâbit'in beyitleri okundukça safâ-yâb ve mütebessim olmamak kâbil olmaz" şeklindeki ifadelerine dikkat çeker.

Sâbit, klasik Türk edebiyatının üslûp sahibi şairleri arasında sayılmaktadır. Onun üslûbunun en önemli özelliği ise, "çok yönlülüğü ve çeşitliliği"dir. "Sâbit bu üslûpla, konuşma dilini şiir dili potasında eriterek yeni bir dil ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber gündelik hayatta kullanılan ve şiir dilinde yer alması, abes gibi görünen kelimeleri hiçbir sanat kaygısı gözetmeden olduğu gibi şiirlerinde kullanmıştır" (Erkal, 2009: 318). "Sâbit, bir taraftan din içerikli şiirin uhrevî yüksekliklerinde süzülürken bir taraftan da son derece realist bir hayatın en alt tabakalarında dolaşabilmiş; dahası, bu ayrı dünyaların söyleyişlerini eserlerine başarıyla yansıtabilmiştir" (Budak, 2022: 24). Pek az şairde görülebilecek geniş ve renkli üslûp anlayışına vakıf olan Bosnalı Sâbit, XVIII. yüzyıl başlarından XIX. yüzyıl ortalarına kadar devam eden edebiyat süreci içerisinde etkili ve kalıcı olmayı başarabilen şairler arasında yerini almıştır.

1. Bosnalı Alâeddin Sâbit

1.1. Hayatı

XVII. yüzyıl ortalarında "Osmanlı Devleti'nin Bosna vilayetine bağlı bir kasaba olan Uziçe'de, 1650 yılı civarında doğduğu tahmin edilen Sâbit'in asıl adı Alâeddin Ali'dir" (Karacan 1991: 1). Tahsil hayatına memleketinde Müftü Halil Efendi'den dersler alarak başladıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Küçük yaşlardan itibaren şiire karşı ilgi ve sevgisi olan şair, İstanbul'a geldiğinde kendisine hâmi aramış ve yazdığı birçok kaside ile kendisini beğenen Kapudân-ı Deryâ Seydî-zâde Mehmed Paşa'ya intisap etmiştir. Kısa zaman içerisinde paşanın sempatisini kazanıp, dairesine imam olarak görevlendirilen şair, kendisini gösterme ve önemli kişilerle temas kurabilme imkânını elde eder. Seydî-zâde Mehmet Paşa'nın himâyesine girdikten sonra Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi'ye mülâzım olan Sâbit, Lâ'li-zâde ailesine damat olmuş ve yaptığı bu evlilik dolayısıyla Bayrâmîye tarikatı ile yakınlaşmıştır. "Sâbit 1678'den itibaren çeşitli devlet memurluklarına getirilmiştir. En önemli görevlerinden biri de Kırım'daki Kefe Kadılığıdır. Kefe Kadılığını, Kırım Hanı Selim Giray'a sunduğu "Zafernâme" adını taşıyan mesnevisi ile almıştır" (Yardımlı, 2015: 3). 1692'de Tekirdağ müftülüğüne tayin edilmesini müteakiben Tekirdağ'da bulunan Rüstem Paşa Medresesi'nin müderrisliğini de yapmıştır. "Daha yüksek mevkiler elde etmek düşüncesinde olan Sâbit, belli aralıklarla 1700'de Saray-bosna, 1705'de Konya ve 1708'de Diyarbekir kadılıklarında bulunmuştur. Bir yıl sonra bu görevden azledilmesi üzerine İstanbul'a dönen Sâbit, 5 Eylül 1712'de İstanbul'da dizanteri hastalığına yakalanarak vefat

eder. Sâbit'in kabri Maltepe'de meşhur Mesnevî şârihi Sarı Abdullah'ın ayak ucunda bulunmaktadır" (Keleş, 2015: 150).

1.2. Edebî Kişiliği

Sâbit, üst düzey şâir sınıfında olmasa da iyi bir söz üstadı olarak bilinen orijinal bir şairdir. Çağdaşları arasında XVII. yüzyılın hikemî şâiri Nâbî'den sonra en fazla şöhret kazanan isimdir. İlk bakışta hikemî tarza uygun görünse de şiirlerinde fikirlerini Nâbî kadar ustalıkla ve kuvvetli bir biçimde yansıtamamış, bir ölçüde zayıf kalmıştır. "Eserlerinde Arapça ve Farsça kelimelere tesadüf edilmekle beraber, başka şairler tarafından şiire hiç sokulmamış birçok Türkçe kelimeler de mühim bir yer tutar" (Kocatürk, 1964: 465). Şekil ve içerik bakımından özgün ve yerli kalmayı ilke edinen Sâbit, Türkçenin "sokak ağzı" olarak nitelenen "günlük konuşma dili"ne de yer vermekten çekinmemiş, şiirlerinde Osmanlı toplumunun günlük yaşamını konu edinmiş ve o zamana kadar hiç rastlanmayan mazmunlar kullanmıştır. Ayrıca o, şiirlerinde halkın kullandığı kelimelere, ülke ve şehir adlarına, özellikle İstanbul'un birçok semtine yer verdiği gibi, tanık olduğu veya duyduğu olayları da şiirlerinde sıklıkla işlemiştir.

Tüm bunlar dikkate alındığında, şairin kendine has bir şiir dili olduğu görülmektedir. Mizahî yönü kuvvetli olan Sâbit'in en önemli özelliklerinden biri de eserlerinde Türkçenin zenginliklerinden olan deyim ve atasözlerine oldukça fazla yer vermesidir. XV. yüzyılda Necatî Bey ile başlayan, daha sonra Atayî ve Nâbî'de gördüğümüz bu gelenek Sâbit ile en büyük ve zengin temsilcisini bulmuştur. "Bu üslûbun önemli bir özelliği olan deyim ve atasözlerine daha çok yer verme eğilimi Sâbit'in şiirinin de ana karakterini oluşturur. Sâbit şiirine atasözünü monte ederken o sözün şiire uygun olup olmamasına asla aldırış etmemiş, dile getirmek istediği düşünceyi en uygun hangi söz ifade ediyorsa onu kullanmıştır. Şiirin estetiğinden ziyade düşüncelerini daha iyi ifade edebilme ve anlaşılma eğiliminde olan Sâbit, bundan dolayı da seçtiği deyim ve atasözlerinin argo, müstehcen özelliklerine dikkat etmez. Bu tür şiirlerinde daha çok toplum eleştirisi yapan yapan şair, gördüğü, duyduğu ve yaşadığı olayları eleştirel yönden ortaya koyarken taşı da gedigine koymayı ihmal etmemiştir" (Erkal, 2009: 319).

"Sâbit'in şiirlerinde mahallî deyimler ve halk arasında çarşıda pazarda kullanılan sokak dilinden alınmış kelimelerin yanı sıra klasik şiire hiç yakışmayacak kelimeler de vardır. Sabit'in en ciddi manzumelerinde bile, aniden insanı şaşkırtan ve hayrete düşüren kelimelere rastlanabilir. Çoğu

zaman; *balgam, uyuz, soğan, tükürük* vs. gibi tuhaf ve basit olarak değerlendirilebilecek kelimelerin yanında; *şişe çektirme, yakı yakma, hastaları hocaya okutma, kerpetenle diş çekme, şirinlik muskası, karınca duası* vb. deyim ve unsurlara oldukça fazla yer vermiştir. Bütün bunlar Sâbit'in şiirlerindeki başlıca mahallî unsurlardır" (Karacan,1991: 13). Ancak Sâbit'in klasik Türk şiirine kazandırdığı yeni kelimeler ve içerik her ne kadar anlatım bakımından bir olumsuzluk olarak görülse de Kocatürk, aynı görüşte değildir: "*Onun şiirlerine asalet ve nezahet mahkumu bir gözle bakarsak bunları zevksizlik ve hatta iğrençlik misali olarak görebiliriz. Halbuki Sâbit sanatının bütün sırrı buradadır: O, eğleniyor, evvela bizim nezihlerini beğendiğimiz mazmunların hepsiyle, mazmunculuk sanatıyla eğleniyor. Sonra bizim zevkimiz ve nezahet hissimizle eğleniyor. Başka şairlerin nezahet ve samimiyet sahasında kullandıkları hüsn-i ta'llilleri o kabahat sahasına -fakat yüksek ve müsbet bir kudretle- naklederek onları afallatıyor, onlarla da eğleniyor. Bunlar güzel teşbihler ararken zevksizliğe düşme hamleleri değildir. Bilakis, şeytani bir ruhun kasden arayıp bularak kudretle mazmunlaştırdığı orijinal ve her babayığidin -tenezzül etse de- beceremeyeceği şeylerdir"* (Kocatürk 1964: 464). Özyıldırım (2012: 7), Kocatürk'ün tespitlerini son derece yerinde bularak Sâbit'in şiirinin ayırıcı vasfının da bu noktada aranması gerektiğini söyler ve Sâbit'in şiir anlayışını şöyle tasvir eder: "*Gerçekten Sâbit'in şiirinde ideal olanın yerine maddi olan, ciddiyetin yerine muziplik, ızdırabın yerine laubalilik ve eğlence (gülünç olan, komiklik, mizah), ilahî olanın yerine insanî olan (zaten gelenekte var olan zahid ve vaiz eleştirisinin daha da acımasızlaşması, sertleşmesi), uhrevî olanın yerine dünyevî olan (cinsellik ve şikemperverlik), bireyin iç dünyası yerine dış dünya (sosyal hayat), ince alayın yerine kaba sataşmalar, arzu uyandıranın yerine tiksinti uyandıran, rafine bir dil yerine, gündelik dil (deyim, atasözü vs.) ve hatta daha da ötesi olan argo, anlamlı olanın yerine saçma olan ve tabii nihayet bu tabloyu tamamlamak üzere anlam sanatlarının yerine söz sanatları yani kelime oyunları yer almıştır. Öyle ki aşk, âşıklık ve sevgili bile gelenekteki yarı kutsal halini kaybetmiştir. Sevgili de kendisiyle dalga geçilebilecek bir derekeye düşmüştür ve hepsinden önemlisi Sâbit bu tercihte, Kocatürk'ün dediği gibi son derece bilinçli ve ayrıca edebî açıdan da son derece yaratıcıdır"*.

Bilkan (2007: 282) ise; "*Onun şiirlerinde atasözü ve deyimleri başarıyla kullanması ve halk tabirleri ile mahallî ifadelerle yer vermesi, Türk şiirinde önemli bir yeniliktir"* diyerek, bunu bir yenilik olarak addeder. Karacan'ın (1981: 10) verdiği bilgiye göre; "*Sâbit uzun boylu, uzun sakallı, fazla konuşmayı sevmeyen hatta biraz bön ve kalın kafalı bir kişidir. Dilinde tutukluk olduğundan kekeler ve pek rahat konuşamadığını hatta kendisinin,*

Ben söz söyleyemiyorum, bereket versin kalemim biraz söylüyor; o da söylemese çatlardım” dediği rivayet olunmuştur. Sâbit’in şiirlerinde usta şairlerde öne çıkan ince duygular, süslü hayaller ve âhenk fazla değildir. Aşk büyük oranda beşerî bir aşktır. “Onun şiirlerinde tasavvuf ve lirizm de pek azdır. Hayal gücüyle değil, zekâsıyla yazmış, his ve hayâl onda ikinci planda kalmıştır” (Oener, 2019: 12). Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda “Sâbit’in her üslûptan bir miktar alarak şiirlerini yazdığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, her üslûptan malzemenin bulunduğu şiirlerinde onu sadece bir üslûbun temsilcisi olarak ele almak ve eleştirmek de yanlış olur. Bir kez daha belirtmek gerekirse Sâbit’in amacının, kendinden önce denenmemiş bir tarzı denemek ve şiirine taşımak” olduğunu söyleyebiliriz (Bilkan, 2004: 400).

1.3. Eserleri

Divân:

Sâbit’in en önemli eseri kuşkusuz dîvânıdır. Şair dîvânını daha hayattayken tertip etmiştir. Fakat bugüne kadar orijinal nüshası bulunamayan eser, klasik divân tarzındadır. Divân üzerine Karacan (1981) tarafından *XVII. Yüzyıl Şairlerimizden Sâbit ve Edisyon Kritikli Divan Metni* adını taşıyan bir doktora tez çalışması hazırlanmıştır. Bu tez *Bosnalı Alaeddin Sabit, Divân*, adıyla Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları arasında 1991 yılında kitap olarak da neşredilmiştir. *Sâbit Divanı*’nda biri mi’raciye, ikisi na’t, diğerleri medhiye olmak üzere 42 kaside, altısı müzeyyel 361 gazel, üç tahmîs, 44 tarih, iki terci-i bend, 45 kıta, 24 rubâî, 182 müfred ve 5 lügaz yer almaktadır.

Zafernâme:

“*Gazâ-nâme* ve *Selim-nâme* adlarıyla da anılan Zafer-nâme II. Sultan Süleyman zamanında Avusturya seferine çağrılan Kırım Hanı Selim Giray için yazılmış olup 426 beyitten oluşmaktadır” (Budak, 2022: 30). “Eserin adı Safâyî Tezkiresi’nde “*Gazânâme-i Garrâ*” şeklinde geçmektedir. Kırım Hanı Selim Giray’ın Edirne’de Sultan II. Süleyman’ı ziyaret ettikten sonra Rus ve Leh ordularına karşı kazandığı Perkop zaferini anlatır. Tahkiye yönü kuvvetli ve hisli olan mesnevi hamasî şiir sahasında önemli bir yere sahiptir. Diğer eserlerinden daha üstündür” (Karacan, 1981: 49).

Edhem ü Hümâ:

Edhem ü Hümâ Sâbit’in tamamlanamamış, yarım kalmış bir mesnevisidir. “Müslüman fakir bir gencin hükümdarın kızına olan aşkını anlatır. Sâlim’in

belirttiğine göre şâirin bu mesnevisi, meydana getirmek istediği Hamse'nin ilk eseridir. Yine Sâlim'e göre Sâbit eğer hamsesini tamamlayabilseydi herkesi hayrette bırakır, hatta Atâyî'nin Hamsesi'ni bile unuttururdu" (Karacan, 1981: 50).

Derenâme ya da Hâce Fesâd ve Söz Ebesi:

Bu çalışmanın konusunu oluşturan eser, 169 beyitlik küçük bir mesnevidir. Sâbit, mesnevisinde, yerli hayatın gizli saklı yönlerini, müstehcen ifadeler de kullanarak, yine halkın dili ve söyleyişiyle anlatmıştır.

Berbernâme:

Fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün kalıbıyla yazılan 93 beyit civarında küçük bir mesnevidir. Sâbit *Berbernâme*'de hayatın çirkin ve kötü yanlarını anlatmak amacıyla Çorlu'da bir berber çırağının başından geçen vak'ayı hikâye eder.

Amrû'l-Leys:

43 beyitlik küçük bir mesnevi olup savaş alanına cılız bir atla gelen bir sipahinin hükümdar tarafından azarlanması ve cılız atla gelişinin nedeni ortaya çıktıktan sonra ödüllendirilmesini anlatır.

Hadis-i Erba'in Tercüme ve Tefsiri:

"Kaynaklarda 1120 (1708) yılında yazılarak III. Ahmed'e takdim edildiğinden bahsedilen manzum-mensur karışımı bir eserdir. Henüz bir nüshasına ulaşılamamıştır" (Karacan, 1991: 53).

2. Mahallî Üslûp ve Sâbit

XVII. yüzyıl Türk edebiyatını derinden etkileyen ve büyük bir hızla yayılan Sebk-i Hindî üslûbu, Divân şairlerinin büyük bir bölümünü etkisi altına almasına rağmen, bazı şairlerimiz bu üslûbun uzağında kalmayı tercih edip, farklı arayışlara yönelmişlerdir. Bu arayışlar neticesinde yine aynı yüzyılda kendini göstermeye başlayan "Mahallî tarz", şiirde yerli ve mahallî unsurlara fazlaca yer verme anlayışı olarak bilinmektedir. Nev'îzade Atayî ve Bosnalı Sâbit, gerek yerli konu ve malzeme tercihleri bakımından, gerekse kullandıkları dil ve söyleyişteki tasarrufları yönünden bu üslûbun önde gelen temsilcileri olarak kabul edilmektedir. Esas amacı mahallî hayatı aksettirmek olan bu yeni üslûbun şiire hâkim olmaya başlamasıyla birlikte, şiir diline daha önceleri görülmeeyen pek çok mahallî ifade, söyleyiş ve sokak argosu girmiştir. Sâbit bu üslûpla beraber şiirlerinde canlı mahalle tasvirleri yapmış, halk inançlarını, geleneklerini ayrıntıları ile anlatmış böylece konuşma diliyle şiir

dilini harmanlayarak yeni bir dil ortaya çıkarmıştır. Bu üslûbun önemli diğer bir özelliği ise önceki dönemlere ait klasik konuların artık terk edilmesi ve mahallî konulara ilgi gösterilmesidir. Nitekim Sâbit, Zafername adlı mesnevisine;

*“Urup nazm-ı Leylâ vü Mecnûn’a el
Deliye söz atma sakın vaz gel”*

*“Sen ey hâme uğranmamış semt bul
Ayak basmadık yerde cevlân-ger ol”*

*“Zemîn bul ki hiç basmaya yâd ayak
Ne Mecnûn koya ne Ferhâd ayak”* (Karacan, 1981: 48)

Beyitleriyle başlamış, yeni ve farklı konular bulma yönündeki arayışını dile getirmiştir. Gibb (1999; III-V: 276-277) “Sâbit’i seleflerinden ayıran en önemli özelliğinin nüktedanlığı olduğu”nu vurgulayarak “kendisinden önce hiçbir Türk şairinin ciddi olarak mizahî şiir yazmaya teşebbüs etmediği”ni söyler. “Bunu Türklerin mizah duygusundan yoksun olmaları”na bağlar. Ancak “değişen şartlarda mizahın kendini kabul ettirmeye başladığı”nı belirterek, “Sâbit’i Türk şiirine mizah duygusunu taşıyan ilk şair olarak görür” ve “Sâbit, herbiri meşhur olan ifade ve tabirleri öyle açık ve mizahî bir tarzda sunar ki şiirlerini okurken insanın tebessüm etmemesi mümkün değildir. Atasözlerini bu şekilde ifade etmesi şiirine zevk katar ve aynı tarzda pek çok şiir yazmayı da teşvik eder” yorumunu yapar. Sâbit, şiirlerinde genel bir toplum eleştirisi yaptığı için bu eleştiriyi yaptığı sokak hayatının dilini hiç bozmadan almıştır. Şair kişiliği olarak kendini dâima sokaklarda, kahvehanelerde, meydanlarda kısacası insanın olduğu yerde onlardan biri olarak onların yaşantısını, ortaya koymuştur. Ayrıca Türkçe kelimeleri ve Anadolu’nun yerli ağzlarında mevcudiyetlerini koruyan, *başmakçı*, *denlü*, *deprenmek*, *şol*, *irgürmek*, *gocunmak*, *unulmak*, *yedilmek* vs gibi kelimeleri kullanması bu üslûbun temel tezahürü olarak görülmektedir (Erkal, 2009: 319-320).

Sâbit, Divân şiirine yeni mazmunlar ve kavramlar sokmuştur. Mahallî üslûbun ve doğal olarak da Sâbit’in karakteristik özellikleri geleneksel Divân şiirinin karakteristiğine tamamen zıttır. Mahallî üslûp tabiri caizse Divân şiiri geleneklerine -özellikle de mazmunculuğuna- bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Sâbit’in şiirleri genel olarak göz önüne alındığında belli bir edâda karar kılmaz. Zaman zaman açık saçıklıklara ve hatta adilliklere kadar gider. Özellikle aşk konusunda gelenekle tamamen zıt görüşlere sâhip olan şair, aşkı

tamamen beşeri ve şehvî duygular üzerine bina eder. Bu tür şiirlerinde müstehcenliğe kadar gider ve bu duyguyu mizahla harmanlayarak okuyucuya sunar. Sâbit şiirlerinde ortaya koyduğu mahallî üslûbu mesnevilerinde de aynı görüş çerçevesinde sürdürmüştür. Özellikle *Derenâme* ve *Berbernâme* isimli mesnevilerinde toplumdaki bazı çarpık olayları eleştirel şekilde ele almıştır.

3. Derenâme (Ya da) Hâce Fesâd ve Söz Ebesi

Hâce Fesâd ve Söz Ebesi adıyla da bilinen *Derenâme*, Sâbit'in mizahî maksatla kaleme aldığı manzum bir hikâyedir. *Derenâme* hakkında Karacan (1990) ikisi İstanbul Topkapı Sarayı, dördü Erzurum Seyfettin Özege Kütüphanesi'nde mevcut olan 6 nüshadan yararlanarak bir çalışma yapmış ve bir inceleme bölümüyle birlikte metnini küçük bir kitapçık olarak yayımlamıştır. Ayrıca Ağaoğlu (2013) tarafından *Mecmû'a-i Nefise* üzerine hazırlanan yüksek lisans çalışmasında da *Derenâme* metni transkripsiyonlu olarak yer almaktadır. Beyit sayısı nüshalara göre 153 ile 169 arasında değişen mesnevi, Karacan'ın (1990) yaptığı yayında, 169 beyitten müteşekkil olup aruz vezninin fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır.

Derenâme, alışlagelmiş klasik hikâye dışına çıkan bir eserdir. Anlatımda edebî dil yerine halk diline bir yaklaşım kendini gösterir. Sâbit yaşadığı devri anlatırken ilginç tipler ve sahnelerle o zamanın sosyal ve psikolojik yapısını, insan ruhunun heyecanlarını, klasik Türk edebiyatının duygusal ve idealist yapısına ters düşen şaşırtıcı teşbih ve tasvirler ortaya koyar. Olaylara birtakım mizahî çizgilerle yaklaşan eser, her şeyden önce, o zamana kadar ele alınma cesareti dahi gösterilemeyen bir hadiseyi konu almış olmasıyla çarpıcıdır. Sâbit, mesnevisinde, yerli hayatın açığa vurulmayan taraflarını, bir kısmı müstehcen de olsa yine halkın dili ve söyleyişiyle anlatmıştır. Eserde yer yer kaba ve aşağılık bir dil kullanılır, ancak birçok kelime ve deyim argo özelliğini yitirerek halk diline girmiş normal kullanımlı kelimeler olduğu görülür. Sâbit, üstü örtülü kelime ve kavramlarla, eski ve bölgesel dil malzemesinden fazlasıyla istifade eder: "*Ad çıkarmak* (adı çıkmak), *apışıp kalmak* (şaşkınlığa düşüp ne yapacağını bilememek), *bohluğu taşra bırakmak* (hilesi ortaya çıkmak), *büti sınımak* (güzelliği bozulmak), *dâmânını takbil etmek* (etek öpmek), *dâmeni pür-hün olmak* (iffet eteği kirlenmek), *kelp gibi şikâr ardınca gitmek* (arkasından ayrılmamak, kollamak), *oğlan burusu* (çocuk doğurma sancısı, doğum ağrısı), *pâ bende dolaşmak* (ayağına dolaşmak), *su uyur, düşmân uyumaz, zahm yemiş gibi feryâdı basmak* (zora gelmek, zorda kalmak)" vb. gibi şiir dilinde fazla yer bulmayan deyimlerle gündelik hayatın içine girmiş ve bu hayattan kesitler sunmuştur. Sâbit'in dilinde, argoya kaçan

çok sayıda kelime, deyim ve atasözleri ince bir alay ve mizah için güzel ve faydalı bir araç vazifesi görür.

Hovardalık ve çapkınlığın konu edildiği Derenâme’de abartı, aykırılık ve zıtlıklara kaçan bir avam dili söz konusudur, iffet ve ismetle ilgili kelimelere yer yoktur. Yakası açılmadık “*fitne, kallaş, eşek, hannas, iblis, don, div, çepel, hunzır, gidi*” gibi bir sürü söz bizlere o zamanın İstanbul’unun varoşlarında kullanılan sokak argosunu çağrıştırmaktadır. Bu kelimelerin kullanımı olayların akışıyla birlikte hareketlilik arttıkça; “*gözü dönmek, tonun çıkarmak, maslahat görmek, çatal içre sokulmuş mar, makas üstünde baz etmek, çivi kakımak*” şeklinde oldukça sert argo ifadelerle dönüşür. Eser hakkında yaptığı değerlendirmelerde; “*bu ve benzeri bir sürü kullanımla hayatın adı tarafları açık-seçik anlatılmakta, şiir dili yüksek sanat dilinden uzaklaşarak sokak diline ve argoya yönelmektedir*” diyen Karacan (1990: 14); “*bu itibarla Sâbit, garip bir tarzda da olsa Türk yazı dilinin halk diline inmesinde büyük rol oynar*” kanaatine ulaşır.

Derenâme’de tip ve kişilikler; meslekleri ve karakterlerine uygun adlarla anılırlar. *Söz Ebesi, Hâce Fesâd, Saçlı Sultan, Bohcu Murad, Mataracı Sarıca Paşa, Götcü Bey Tekyesi* gibi isimler, mecazen de olsa zamanın halk tiplerini temsil ettiği söylenebilir. Ayrıca zamanın sosyal hayat içindeki gelenek ve görenekleri de ön plana çıkmaktadır. Hıristiyan kadınların yüzlerini örtmeleri, kilisede mum yakılması, adak adanması, pazar günleri kilise ziyareti gibi günlük yaşamdan küçük kesitler, halka yönelmek ve yaklaşmak isteğine yönelik unsurlar olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda “Donlu Dere” adını taşıyan mesire alanı da yine halkın yaşantısından bir kesittir. Ayrıca olayların geçtiği “Rodoscuk” ile “Cehennem Deresi”, “Çatal Abdâl”, “Götcü Bey Tekyesi”, “Çukur Hammam” vb. mahaller de dikkat çekicidir.

Mizah kavramı Derenâme’de shevî duygularla birlikte ele alınmıştır. Cinsel arzuların ön planda yer aldığı eserin bütünlüğü düşünüldüğünde ağırlık mizah yönüyle kendini gösterir. Yukarıda zikrettiğimiz halka ait isimlerde de bir tuhafılık olduğunu sezmemek hiç zor değildir. Eser boyunca kullanılan kelimelerin ikili anlamları dikkate alındığında mizahî boyut kendini gösterir. Şaka yollu ya da tevriyeli bir sözün bulunmadığı bir mısraya rastlamak hemen hemen imkânsızdır ve bunlar adeta üstüste yığılmıştır. Mizahla şehvetin ustaca harmanlandığı eserde, yanlış anlamalardan doğan komiklikler Sâbit’in usta kalemıyla modern anlamda bir komediye dönüşür.

Sâbit; *divâne, hali hareketi tuhaf bir adamın kendisine nakledilmeye değer bir hikâyeye anlattığından bahsederek Derenâme’ye başlar:*

“Zümre-i şifteden bir nahsend
Söyledi nakle sezâ bir pâbend” (b.1)²

Hikâyede olaylar şöyle gelişir:

Beş şehirden sürgün yedikten sonra Rodoscuk'ta Cehennem Deresi'ni kendine mesken edinmiş, yalancı, hilekâr, haber getirip götürën, işi gücü çene çalmak olan, halk arasında “Söz Ebesi” adıyla anılan biri vardır. Bu zat, şuh yaratılışlı, laubali, şen, şakrak, vurdumduymaz, hem erkek hem kadın düşkünü olmasıyla tanınmış, Çatal Abdal'da post sahibi biridir.

“Der ki olmuşdu Rodoscuk'da nihân
Beş şehir sürgünü bir rind-i cihân”

“Çene remmâlı haber hammâlı
Lâf-ı sermâye yalan dellâl”

“Çenede yüksek idi mertebesi
Halk içinde lakabı Söz Ebesi”

“Şuhtab‘ idi açık meşreb idi
Lâubâlî bir ışık mezheb idi”

“Meskeni idi Cehennem Deresi
Dûzaha nâzır idi penceresi”

“Çatal Abdâl'da olup sâhib-i post
Ya'ni hem muğlim idi hem zen-dost” (b. 2-7)

Saçlı Sultan'ın dervişi iken, dervişliği beceremeyince perişan bir halde önce Çukur Hamam'a külhancı, sonra da Mataracı Sarıca Paşa'ya segbân olmuş.

“Saçlı sultânın olup abdâlî
Anda oldukda perişân hâlî”

“Çukurunda bulacak hod-gâma
Oldu külhancı Çukur Hammâma”

² Bu makalede kullanılan beyitler Karacan tarafından yayımlanan kitapçıktan alınmıştır. Karacan, T. (1990). *Sâbit, Derenâme ya da Hâce Fesâd ve Söz Ebesi*, Sivas: Dilek Basımevi.

“Bir zemân olmuş o segbân pâyê
Mataracı Sarıca Pâşâ’ya” (b. 11-13)

Söz Ebesi, bir gün Cehennem Deresi’nde gezerken, aşüfte bir güzel görür. Bu güzel; gül bedenli, gonca dudaklı, lâle yanaklıdır. Yüzü kızıl bir laleyi andıran güzelin, dudağı kıpkırmızı, yanakları al al, boyu en yüceden de âlâ, şuh ve hicabsız, açık saçık biridir.

“Bir gün ol dūzâhi-i suhte-dil
Ol Cehennem Deresi’nden gâfil”

“Gezerek gördü bir âlüfte-nigâr
Gül-beden gonca-dehen lâle-‘izâr”

“Sürhi-i rûyu kızıl lâle gibi
Derlemişdi gül-i pür-jâle gibi”

“Lebleri sürh idi ruhsâresi âl
Kâmetin vasf idemem ‘alü’l-lâl”

“Özge şüh idi hicâbı yogidi
Turradan gayrı nikâbı yogidi”

“Câm-ı mey gibi güşâde meşreb
Yüz göz açık gül ü nergîs gibi heb” (b. 15-20)

Bu güzeli gören divâne gönüllü ona âşık olur. Onun gamzesi cânına hançer vurur, gözlerini kan çanağına döndürür.

“Gördi bu sûreti ol şifte-dil
Hüsnine oldu açıkdan mâ’il”

“Gamzesi cânına hançer tayadı
Çeşm-i hûn-rîzi açıkdan boyadı”

“Eşk-i gül-fâmı akup bî-tâbun
Yine çıktı kızılı kallâbun” (b. 21-23)

Meğer bu hileci fâcire güzel Ermeni olup, aynı zamanda evli bir kadınmış. Ama buna rağmen Ermeni kadına hayranlığı daha da artar.

*"Meğer ol fâcire-i mekr-endîş
Ermeni bir zen imiş kâfir-kîş"*

*"Bir perî-talat idi işve-nümâ
Kâfirisiydi perînin ammâ"*

*"Bir iki pîre-zen-i bive ile
Geçdi bin nâz ile yüz şive ile"*

*"Bu ise büt gibi kaldı hayrân
Sûret-i Meryem'e sanki ruhbân" (b. 25-28)*

Söz Ebesi Ermeni güzelini elde etmek için birçok yol dener. Kiliselere mumlar yakar, rahiplere ihsanlarda bulunur, manastırlara kurbanlar adar. Tüm çarelere başvursa da Ermeni güzele yaklaşmayı başaramaz.

*"Sînesin çâk edip âh etdi le'îm
Açdı gûyâ ki der-i deyri nesîm" (b. 30)*

...

*"Açdı âgûşun edip şekl-i salîb
Bir asılmağa arardı takrîb" (b. 32)*

...

*"Gerdeni şevkine yandırdı o şûm
Ermeni deyriye kâfûrî mûm"*

*"Gâh râhiblere ihsân adadı
Geh manastırlara kurbân adadı"*

*"Etmedi kalbini ammâ telyîn
Kâfiri özge binâ idi metîn"*

*"Ne kadar çekdi ise hân-ı ni'âm
Oldu ol kâfire küfrân ni'âm"*

*"Ne kadar eyledi tedbîr ile kâr
Boşa çıkdı nitekim râhib vâr"*

“İltiyâm ol bûte bî-hâsıl idi
Taş manastır gibi sengîn-dil idi” (b. 37-42)

...

“Gönlünü idemedi ol sanemin
Bütü sındı o figâr-ı elemîn” (b. 43)

Neticede derdine derman bulması için kendisinden daha düşük karakterli, bu sahada, daha şeytan ve kurnaz olan arkadaşı Hoca Fesâd'a başvurur. Hoca Fesâd “Şeytan ona rastlasa, korkuyla Allah’a sığınarak yanından geçerdî” şeklinde tasvir edilen daha müthiş bir tiptir. Söz Ebesi derdini ona anlatır:

“Var idi bir sınarı mekr-endiş
Köhne zındik vü teberrâyî kîş” (b. 55)

...

“Eskisi medrese-i telbîsin
Yenisi mashara-i iblisin”

“Bâzi-i fîtnede er başı idi
Buk’a-i şerde kemer başı idi”

“Sille şâkirdi edip hannâsı
Yeni başlatmış idi vesvâsı”

“Uğrasa yanına dîv-i gümrâh
İsti’âzeyle geçerdî her gâh” (b. 57-60)

...

“Bed-küniş müfsid ü sâhib-tezvîr
Şöhreti Hâce Fesâd-ı şerrîr”

“Adı gibi o mu’ammâ-yı fesâd
Her fesâd içre çıkarmışdı bir âd”

“Bu imiş Söz Ebesi üstâdı
Mürşid ü pîr-i rehi irşâdı”

“Vardı dâmânını takbîl etdi
Ağladı hâlini tafsîl etdi”

"Renc-i firkat ile çün derd-i derûn
Deşilip akdı misâl-i tâ'ûn"

"Âşikâr oldu derûnundaki sır
Büt-kede hırsızı oldu zâhir" (b. 62-66)

Hoca Fesâd, Söz Ebesi'ni dinledikten sonra yeteneksizliğinden ötürü onu ayıplar ve azarlar.

"Hâline vâkıf olunca üstâd
Dedi hayfâ yogimiş isti'dâd"

"Etmemiş terbiye te'sîr-i belîğ
Çekdiğim zahmet-i düşvâra dirîğ"

"Sen yine eski har eski palân
Kaçan adam olacaksın hayvân" (b. 7-70)

Böylece hikâyeye dâhil olan Hoca Fesâd bir müddet aklından türlü hileler geçirir.

"Döşenip hîleye çün bu bi'âr
Bahr-ı efkâra daldardı her bâr"

"Boynuna ehl-i fiten borc komaz
Su uyur hâsılı düşmen uyumaz" (b. 80-81)

Hoca Fesâd bir gün aradığı fırsatı yakalar. Bohcı Murad güzel karısını da yanına alarak Donlu Dere'ye gezmeğe gider.

"Gitdi bir gün o büt-i 'işve-perest
Bâğ seyrine erile ser-best"

"Matarasını alıp Bohcı Murâd
Yemeğe içmeğe olmuş mu 'tâd"

"Müteheyyî olup 'işret demine
Gitdiler Donlu Dere 'âlemine" (b. 84-86)

Bu haberi alan Hoca Fesâd, Söz Ebesi'ne kadın elbisesi giydirir, elbisenin altına bir güğüm bağlayarak karısını hamile kılığına sokar ve birlikte Donlu Dere'ye giderek Ermeni kadın ile kocası Murad'a bağ komşusu olurlar.

*“Duyacak Hâce Fesâd ol haberi
Hâzır oldu o dahî muhtasarı”*

*“Hile destârçesin tâzeledi
Câme-i fitneyi endâzeledi”*

*“Şeytanet heybesin ihzâr etdi
Düş-ı telbîsi sebük-bâr etdi”*

*“Zen şekîlline koyup Söz Ebesin
Bağladı karnına bir yağ debesin”*

*“Gebe ‘avrat gibi ol merd-i pelîd
Şişirip karnını etdi taklîd”*

*“Söyle bir tarz ile benzetdi gidi
Farkı hünsâ gibi pek müşkil idi”*

*“Koyup ol sûrete bu masharayı
Giydi bunlar dahi Donlu Dereyi” (b 88-94)*

Ermeni karı-koca bunları sıcak bir ilgiyle karşılamışlardır. O kadar ki doğumun yakın görüldüğünü, gerektiğinde yardım edebileceklerini de söylemişlerdir. Kötü niyetli iki arkadaşın istedikleri de budur zaten. Aradan birkaç saat geçer geçmez Hoca Fesâd bağ komşularına koşar. Yaşlı gözlerle karısının doğum sancılarının başladığını, şehirden uzak oldukları için ne yapacaklarını şaşırıp kaldıklarını ve onun karısından yardım beklediklerini söyler. Bütün bu hilelerden habersiz Murad, hiç düşünmeden karısını komşularının bağ evine yardım için gönderir.

*“Meğer ol nekbet-i bî-gâne
Bâğ komşusu imiş cânâne” (b. 95)*

...

*“İki sa’ât kadar etdikde mürûr
Gördüler Hâce Fesâd etdi zuhur”*

"Çehre-evgâr ü melûl ü gamnâk
Şeyh-i kâzib gibi gözler nemnâk"

"Bir telâş ile gelir girye-me'âb
Gözü dönmüş çü habâb-ı girdâb"

"Çeşme-âsâ akıdıp eşk-i melâl
Dedi kim başıma geldi bir hâl"

"Ehlimin hâli diğer-gün oldu
Derd-efzûn ciğeri hûn oldu"

"Vaz'-ı haml etdi takâzâ gebedir
Kimse yok lâzım olansa ebedir"

"Taşralıktır ne mu'în ne zâhir
Şehre varmakda bu dem emr-i 'asir"

"Akluma geldi ki ehlin biledir
Ebelik 'ilmine hem kâbiledir"

"Lutf edip âteşim itfâ eyle
Konşuluk resmini icrâ eyle"

"Söyle hâtûnuna varsun bâri
Görsün ol bî-kes ü bî-gam hâr"

"Eline halk sebeblidir der
Böyle ahvâle husûsâ bire bir"

"Câm-ı sâkî gibi belki ayağı
Hastaya sıhhat ola basbayağı" (b.109-120

...

"Ermeni aldanıp ol dollâba
Düşdü gerdel gibi bir gird-âba" (b. 122)

Söz Ebesi böylece Ermeninin karısını tuzağa düşürür. Ermeni güzeli kadın içeri girince aldatıldığını anlamıştır. Zirâ hamile olduğunu zannettikleri kadının aslında bir erkek olduğunu görmüştür. Kocasına "bu kadın değil,

erkekmiş erkek!” diye bağırarak onun erkek olduğunu söyler. Murad ise, karısının “*erkekmiş, erkek!...*” diye bağırıp çağırmasını, attığı çığlıkları bebeğin erkek doğduğu şeklinde anlamış, sevinçle yanındaki Hoca Fesâd'ı kutlamıştır:

*“Varcağ gördü felâket-zede zen
Sâz-ı nâ-sâz-ı felek başka düzen”*

*“Etdi imrâr-ı nazarla te’kîd
Hiç ne vâlîde gördü ne velîd”*

*“Lîk bir fitne doğurmuş gerdûn
Göricek dâmeni oldu pür-hûn”* (b.128-130)

...

*“Basdı feryâdı zen-i şiven-zâ
Sûrda zahma yemiş tabl-âsâ”*

*“Erine der ki be gel erkek imiş
Dişi sandımdı çepel erkek imiş”*

*“O mukaffel hâr-ı bâtil fitnat
Kec-hured Ermeni-i seg-haslet”*

*“Eyleyip fehm-i suhende taksîr
Sınarı bâtilü eyler tebşîr”*

*“Dedi müjde uşacak erkek imiş
Ser-güzîn vâlidesi gerçek imiş”* (b. 147-151)

Hoca Fesâd'ın da beklediği an bu andır. Fırsatı kaçırmaz ve “*gidip oğlumu göreyim*” diyerek güya yeni doğan çocuğunu görmek bahanesiyle evden içeri girer.

*“Günü doğdu işidip Hâce Fesâd
Oldu târiki-i gamdan âzâd”*

*“Dedi bir yol göreyim ahvâli
Yenemem çünkü dil-i meyyâli”*

"Zevk-yâb oldu dil-i âvârem
Bir oğul verdi yine gehvârem"

"Gıtdi sūr'atle nigâr ardınca
Kelb mânendi şikâr ardınca"

"Varacak ol dahi oldu der-kâr
İş çatallandı çü pâ-y-ı pergâr"

"Tev'em oğlan doğurur mer'e-misâl
Bir iken müşkil iki oldu fi'l-hâl" (b. 153-158)

Bu defa Ermeni karısı kocasına "be Murad gel iki oldu erkek!" diye bağırır. Ne var ki kocası ikiz erkek çocuğu olduğunu zanneder ve "kadının karnının kocaman halinden ikiz olacağı belli idi" diyerek durumu yine kavrayamaz, zamanında karısının yardımına yine koşamaz.

"Der idi nâle vü feryâd ederek
Be Murâd gel iki oldu erkek"

"Mutafattın olamaz yine erkek
İ'tikad eyler ikidir kûdek"

"Kendi kendiyile edip güft ü şenîd
Der ki besbelli idi hâl-i velîd"

"Ben firâsetle dedim ardında
İkidir anasının karnında"

"Etmedim fehm ü ferâsetde kusûr
Geldi çıkdı dediğim gibi umûr" (b. 161-165)

Sâbit, bu canlı ve nükteli anlatımını güzel Ermeni kadınının saf kocasının sersemliğini ayıplayan, akıl ve idrâk yoksunluğunu vurgulayan beyitlerle sonlandırır.

"Kişide 'akl ile idrâk ister
Çeşme-i mihr gibi pâk ister" (b. 166)

“Ol zamândan duyulup menkabesi
Kaldı ol şahsa lakap Söz Ebesi” (b.169)

SONUÇ

17. yüzyılda ortaya çıkan Sebk-i Hindî üslûbu, Divân şiir ve şairlerini büyük ölçüde etkiler ancak, bazı şairlerimiz bu üslûba fazla rağbet etmeyip, yine aynı yüzyılda kendini göstermeye başlayan şiirde yerli ve mahallî unsurlara fazlaca yer verme anlayışı olarak bilinen. “Mahallî tarz”a yönelirler. Bosnalı Sâbit, gerek yerli konu ve malzeme tercihi bakımından, gerekse kullandığı dil malzemesi bakımından bu üslûbun önde gelen temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Sâbit’in özellikle mesnevileriyle mevcut edebî geleneğe alternatif olarak ortaya koyduğu oldukça yıkıcı sayılabilecek, şiirde değişim ve dönüşüm adımları sayesinde elde ettiği tecrübeler, meyvesini vererek başarılı olmuş görünmektedir. Bosnalı Sâbit mahallî tarzın özü olan yerlilik ve yeniliği halka yönelmekte bulur ve şiirlerini atasözleri ve deyimler üzerine inşâ eder. Hatta bununla da yetinmez ve -Derenâme’de olduğu gibi- halkın günlük yaşantısı içinden küçük olayları mesnevilerine konu yapar. Şâirin açtığı bu yolda kısa zamanda pek çok şâir yürümeğe başlamış, hatta daha da genişletme çabaları kendini göstermiştir. Nedîm, Sürûrî, Sünbülzâde Vehbî, Enderunlu Vâsif ve İzzet Molla gibi son devrin büyük şairleri de doğrudan veya dolaylı olarak Sâbit’in açtığı bu yeni mecrâyı takip etmişlerdir.

Sâbit’in Derenâme adlı mesnevisi ele alınış tarzı, anlatımı ve ilginç konusuyla klasik hikâye anlayışından oldukça farklılık gösterir. Dil ve ifadedeki yerlilik ve yenilik; olaylar, enterasan tip ve sahnelerle dikkat çekicidir. Mahallî hayatın günlük olayları, o güne kadar görülmemiş yeni mazmunlar ve söz oyunları etrafında şekillenen mizah ve şehvî duygular eserin özünü oluşturur. Bütün bunlar dikkate alındığında eserin üç temel unsur üzerine oturtulmak istendiğini söylemek mümkündür: Bu unsurlar, deyimler, atasözleri ve argo sınırlarını aşan halk söyleyişleri, mizah ve şehvî duygular olarak kendini gösterir. Derenâme’de mizahla şehvî duygular harmanlanarak, pervâsızca anlatılır. Sâbit’e gelinceye kadar bu konuda mahallî yazma endişesiyle de olsa hiçbir şair kalem oynatmamıştır denilebilir. Hatta açık-saçık olarak nitelendirilen, Nevhatü’l-uşşâk, Şevk-engîz ve Berbernâme gibi eserlerde bile belli bir mahremiyet ve kapalılık vardır. Derenâme’ye hâkim olan duygu adeta şehvî duyguların lirizmidir denebilir. Eserde zaman zaman kendini gösteren mizahî olaylar ve yanlış anlamalar da bu durumu değiştirmeye yetmez. Derenâme isimli mesnevisiyle Bosnalı Sâbit, nükteli, şehvî ve mizahî tarza çok uygun bir zemin bulmuş ve bu sayede kalemını pervâsızca oynatmış, mahallî tarzı uç noktalara taşımıştır. Ayrıca Sâbit, bilhassa *Derenâme* ve

benzer konulara haiz *Berbernâme* mesnevileriyle Enderunlu Fâzıl ile Enderunlu Vâsıf'a üzerine basabilecekleri sağlam bir zemin hazırlayarak öncülük yapmıştır denilebilir.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, A. G. (2013). *Mecmû'a-i Nefîse (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDIN, G. (2017). "Divân Şairinin Dünyasına Zamanın Kadranından Bakmak: Bosnalı Sâbit'in Eserlerinde Saat Çeşitleri ve Koyun Saatinin Gizemi", *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*, 3, (1), 8-23.
- BANARLI, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.:2, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- BİLKAN, A. F. (2007) "Mahallî Üslûp". *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 282-284.
- BUDAK, A. (2022). "XVII. Yüzyılda Gelenek Yıkıcı Bir Şair Olarak Bosnalı Sâbit", *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 22-37.
- BUDAK, A. (2021). *Metin Esaslı Bir Yaklaşımla Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- ÇATOVIÇ, A. (2012). "Bosnalı Divân Şairlerinde Mahallileşme", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, (Balkan Özel Sayısı-II)*, 2, 160-169.
- ERKAL, A. (2009). *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*, Doktora Tezi; Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERKAL, A. (2014). "Divan Şiirinde Cemre ve Bosnalı Sâbit'in Cemreviyye'si" *TÜBAR-XXXVI*, 131-150.
- GİBB, E. J. W. (1999). *Osmanlı Şiir Tarihi I-V*, (çev. Ali Çavuşoğlu), Ankara: Akçağ Yay. III-V: 276-286.
- HALİLLİ, Ş. (2019). "Alâaddin Sâbit Bosnalı "Külliyatı"nın Yazma Nüshalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi", *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*; 11, (41): 354-359.
- KALAYCI SEVİNÇ, D. (2007). *18. Yüzyıl Şairlerinden Sünbülzade Vehbi (Lutfiyye), Bosnalı Sâbit, Enderunlu Vâsif ve Nedîm'in Divân ve Mesnevilerinde Atasözleri ve Deyimler*, Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARACAN, T. (1991) *Bosnalı Alâeddin Sâbit, Divân*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- KARACAN, T. (1990) *Sâbit, Derenâme (Ya da) Hâce Fesâd ve Söz Ebesi*, Sivas, Dilek Basımevi.

- KARACAN, T. (1981) *XVII. Yüzyıl Şairlerimizden Sâbit ve Edisyon Kritikli Divân Metni*, Doktora Tezi; Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KELEŞ, R. (2015). "Bosnalı Sâbit'in (ö. 1124/1712) Mi'râciyesine Hasan Servet'in (ö. 1285/1868) Yazdığı Tahmis", *İLTED*, 44, 147-176.
- KOCATÜRK, V. M. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- KOÇ, B. (2020). *XVII. Yüzyıl Osmanlı Şairlerinin Divanlarında (Nâbî, Sâbit, Sâbir Pârsâ, Rehâyi, Kâmî) Osmanlı – Rus Savaşlarının Görünümü*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- KOÇ, M. "Dere-nâme/Hâce Fesâd ve Söz Ebesi (Sâbit)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/dere-name-tees-1345>. [Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2024].
- KÜLEKÇİ, N. (1999). *Mesnevi Edebiyatı Antolojisi*, C.2, Erzurum.
- MEHMEDOVA, A. (1961). "Alaeddin Sâbit'in Otograf Külliyyatı", *Azerbaycan SSR El Yazmaları Fondu*, nr. M-25/9942, Bakü.
- OENER, L. (2019). *Bosnalı Aleaddin Sâbit Divânı'nın Tahlili*, Doktora Tezi; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖKMEN, S. (2021). "Bosnalı Alaaddin Sâbit Divânı'nda Hayvanlar Üzerine Bir İnceleme", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 275-291.
- ÖZYILDIRIM, A. E. (2021). "Sâbit'in Türk Edebiyatındaki Yeri Üzerine Bazı Sorular", *Türk-bilig*, 23, 1-10.
- YARDIM, L. (2015). *Bosnalı Alâeddin Sâbit Divânı'nda Dinî Muhtevalı Kasideler*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILMAZ, K. (2016). "Klâsik Türk Edebiyatında Mizah: Harnâme-Şikâyetnâme Örneği" *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, (Prof. Dr. Mine Mengi Özel Sayısı), 5, 198-203.